

Giedroyć, Franciszek

Wodociagi i kanały miejskie : z dziejów higieny w dawnej Polsce

Przegląd Historyczny 5/3, 411-421

1907

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Wodociągi i kanały miejskie.

(Dalszy ciąg)

Poznań. W roku 1282 Przemysław II pozwolił dominikanom przeprowadzić „wodociąg“ od młyna książęcego na Warcie do klasztoru; w księgach *Metryki Koronnej* ⁸⁴⁾ pod rokiem 1531 znajdujemy przywilej p. n. „*Approbatio concessionis ductus aquae Egregio Valentino de Stargardia iuris et medicinae doctori*“; na mocy tego przywileju dr. Walenty mógł przeprowadzić wodę z kanału miejskiego (ex fossa civili) do ogrodu swojego w Poznaniu.

Całkowite urządzenie „wodociągów“ w obu razach polegało zapewne tylko na przekopaniu rowu, którego dno i boki, być może, wyłożono deskami. Gdy jednak w przypadku pierwszym wodę należało prowadzić z rzeki, w drugim można już było korzystać z bliżej, oczywiście, przechodzącego kanału miejskiego. Innymi słowy, w tym czasie Poznań miał już, oprócz studzien, inne jeszcze urządzenia, dostarczające wody. Jakoż w roku 1521 magistrat zawarł umowę z Sędziwojem Sadowskim, właścicielem wsi Strzeszynka, o zaopatrzenie miasta w wodę; sprowadzona stamtąd rurami, rozchodziła się po wszystkich ulicach i rynku, gdzie były studnie i fontanny. Zwierzchni dozór nad wodociągami należał do pana wodnego, który w XVI i XVII w. wybierał podatek od piwowarów, mianowicie po 8 groszy ówczesnych od każdego waru (zacieru) piwa. Z dochodu tego, który był obracany na utrzymywanie w dobrym stanie rur, wodotrysków, studzien i t. p. zdawał co rok magistratowi rachunek. Pod swoją władzą miał rurmistrzów, którzy baczyli, aby rury i studnie znajdowały się zawsze w dobrym stanie i w razie potrzeby naprawiali je przy pomocy odpowiednich rzemieślników.

Umowę z Sędziwojem zawarto zapewne wtedy, kiedy dawne urządzenia uległy zniszczeniu, lub też okazały się niewystarczającymi, bo że wodociągi istniały już wtedy w Poznaniu, o tym przekonywają nas dostatecznie rachunki miejskie z doby o wiele wcześniejszej, sięgającej

dalej niż poprzedniego nawet stulecia, już bowiem w roku 1398 księgi, miejskie wymieniają Janusza, a w latach 1432 i 1433 Stanisława rurmistrzów: *Hannos Wasserfurer, Stanislaus ductor aquae* ⁸⁵⁾. Wodę prowadzono wtedy rurami z rzeki Bogdanki do domów i do browarów a pobierano za nią opłatę, zapisując ją do ksiąg p. n. *percepta ex aquis canalium ad cerevisie braxacionem*. Oto, już w roku 1455, spotykamy się z pewnym zobowiązaniem właścicieli domów, a w nim znajdujemy takie wyrażenie: „...quod aquam, que dictam domum ipsorum canalibus alias *rymiamy* de fluvio dicto Flisschu (obecnie Bogdanka) qui per civitatem fluit...“

Istniały też, rzecz prosta, studnie prywatne, głównie przy browarach, oraz miejskie, studnie albo może zbiorniki, zasilane wodą rzeczną rurami, jak się to działo w wielu innych miastach. Utrzymanie tych zbiorników pociągało za sobą wydatki, zapisywane w księgach miejskich pod rubryką *mundatio fontium*. Registr wydatków dostarcza też wskazówek co do sposobu prowadzenia rur i ich utrzymania.

Kilka pozycyj dla przykładu, ⁸⁵⁾ z r. 1493: Magistro canalium XV gr. Familie ipsius octo gr. Item laboratoribus circa cannalia V gr. Item a mundatione canalium quatuor gr. Item a mundatione fontis. Item serifici circa cannalia. Item carpentariis circa cannalia XIX gr. Item fabro Sulenszka pro labore buxorum ad cannalia de ipsius ferro proprio et labore pro VI mandlow, pro quolibet mandel per tres fr. *) facit quintam dimidiam m. **). Z roku 1494: Sulenske pro pixidis ad cannalia. Za mech ad cannalia. Z roku 1496: A labore circa Cannalia in orto 16 gr., ibidem pro virgis ad sepiendum 22 gr. 7 d. ***). A clausura cannalium et tectura 3½. Pro cocleari ****) ad cannalia 3½ fr. etc.—Rury zatym były drewniane, łączyły się jedna z drugą przez wstawienie do światła przylegających wzajemnie końców rur żelaznych; nadto miejsca połączeń oraz możliwe pęknięcia w drzewie zatykano mchem i zalewano smołą.

W powszechnym upadku miasta zbiorniki wody pogniły, studnie się pozapadały, urząd pana wodnego nie był obsadzany ⁸⁶⁾. Dopiero Komisya Dobrego Porządku, wejrzawszy we wszelkie szczegóły gospodarki miejskiej i potrzeb miasta, wydała następujące zarządzenie: ⁸⁷⁾ „Studnie w ulicach miasta i na przedmieściach. Nietylko dla skutecznego w przypadku pożaru (i) ognia ratunku, ale też i powszechnej dla wszystkich wygody, gdy wyciąga potrzeba, aby fontanny w Rynku miasta pogniłe wyreparowane i wodą zawsze napełnione były, dlaczego ich wyporządzenie i w stanie dobrym zawsze utrzymywanie przed czasem poniżej przeznaczonym Szlachetnemu Magistratowi jako najmocniej Komisya zaleca. Niemniej należy, iżby studnie w ulicach miasta i przedmieściu jego będące opatrzone były, dlaczego Komisya surowo wszystkim właścicielom tychże studzien nakazuje, iżby każdy swoją nad ziemię czyli bruk przynajmniej półtora łokcia lub wyżej w drewno ocembrowane i do wierzchu jej przykrycie zamykać się zawsze na noc mające, zrobić kazał; a to przed dniem szesnastym miesiąca lipca roku 1780 pod karą pięciudziesiąt grzywien w przypadku niedopełnienia przez.

*) fertones **) marcam ***) denarios *****) Coclea, coclearius=ślimak, śruba, machina v. śruba do czerpania wody.

Szlachetny Magistrat do kasy miejskiej wskazać mianą i też studnie zawsze w owym porządku konserwować, na noc zamykać pod równą jako wyżej ostrością obowiązaniami będą, a to unikając nieszczęśliwych przypadków przez wpadnięcie i utopienie ludzi, w takowe studnie równo z ziemią ognie i otwarte, zdarzonych.“ Pod zwierzchność wiceprezydenta, dawniej burmistrzem zwanego, oddała Komisyja rurmistrza, któremu nakazała „mieć ustawiczną baczość, iżby rury w najlepszym zostawały stanie“, podnosząc mu jednocześnie pensyę do 470 złotych rocznie. (Od roku 1712 rurmistrz miał 208 zł. na rok).

Proszowice (osada, dawniej miasto, nad Srzeniawą). Przywilej Zygmunta I z roku 1532 opiewa: „ponieważ dla braku wody mieszczanie z niemałym kosztem dla jej przewożenia konie utrzymywać muszą, a w razie pożaru ratunek staje się nader utrudnionym, pragnąc przeto niedogodności tej zaradzić, pozwalamy, ażeby woda z rzeki Srzeniawy sprowadzona była kanałami do sporządzonego wśród rynku zbiornika, skąd rurami dostarczać się ma po domach“⁸⁸)—Na opędzenie nakładów ustanawia król opłatę po 4 grosze od każdego waru piwa, inni zaś mieszkańcy, piwa nie wyrabiający, mają płacić po groszu co kwartał. Dochód z tego źródła oddany był w dzierżawę. Do dozoru utrzymywany był rurmistrz.

Lustratorowie w roku 1569 zapisali: „Rvri. Pokazały Prziwileij Sigismundi Regis de Data 1532 super aquae ductu et Canalibus in Circulo vel in aliquo alio loco oppidi peragendo et construendo Ciuium sumptibus, cum ea conditione vt singuli ciues a singulis Cocturis Ceruisiae pendant ad Pretorium ratione Aquae ductus gr. 4. Alii vero Ciues qui Ceruisiam non coquunt, per gr. 1 singulis Anni quartalibus. Dochód Rurny arendowali do Roku Myesczanie pro marc. 36. S tego dawają Rurmistrzowy marc. 16. Na Drzewo, na Żelyazo, na wyczyszczenie Rzek citra vel vltra marc. 10. Restant marc. 10.“—Lustratorowie roku 1660 dodają w końcu: ⁸⁹) „Tych rur niemasz ad praesens bo pogorzały.“

Przemysł. Około roku 1530 buduje miasto wielkim nakładem wodociągi, w roku zaś 1532 dostaje od króla Zygmunta I przywilej na pobieranie od 1-go stycznia podatku, a raczej opłaty za wodę w wysokości 3½ grosza od każdego waru piwa. Dochód z tego źródła miał być obracany na utrzymanie wodociągów.⁹⁰)

W księgach Metryki Koronnej pod d. 21 lutego 1563 roku znajdujemy nowy przywilej p. n. „Priuilegium super aquae ductum Ciuium Przemisliensium“ osnowy następującej: król Zygmunt August, chcąc zwiększyć dochody miasta i umożliwić mu wykończenie rozpoczętych murów (obwarowań) miejskich, tudzież innych budowli publicznych, zezwała usypać na rzece Wiarze (prawy dopływ Sanu) tamę, poniżej młyną krolewskiego w Krownikach i w ten sposób skierować wodę z rzeki do stawów miejskich, skąd znowu ma być odprowadzona do Sanu. Na

tej nowej linii wodnej wolno mieszczanom stawiać młyny, folusze i inne zakłady przemysłowe, z warunkiem uiszczania pewnej opłaty w naturze od przerobionego ziarna w młynach na rzecz starosty, wykarmiania oznaczonej ilości sztuk nierogaczyny do grodu i niektórych, nieznacznych zresztą, ograniczeń. Drzewo i chróst, niezbędne do budowy i następnie do naprawy tamy, król daje z lasów starościńskich. ⁹¹⁾ (*Przyp. XVIII.*)

Wiemy, że rury wodociągowe przeprowadzono w mieście wcześniej jeszcze; wobec tego powstaje pytanie, czy obecne roboty, z roku 1563, miały również na celu dostarczanie wody do wodociągu, czy też tylko uwzględniły owe zakłady przemysłowe, o których mówi przywilej królewski? Odpowiedzi w przywileju nie znajdujemy.

Wodociągi w Przemyślu były czynne jeszcze w połowie XVII wieku i z opłaty za wodę miewało wtedy (pomiędzy 1650 a 1659 rokiem) miasto po 600 złp. rocznego dochodu. ⁹²⁾

Przyp. XVIII. Priuilegium super aquaeductum Civium Premisliensium. ⁹¹⁾.

(Piotrcoviae, d. 21 Februarii, An. Dn. 1563).

In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus Augustus etc. Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis praesentibus et futuris harum notitiam habituris. Quia nos commoda proventusque Civitatis nostrae Premisliensis augere cupientes, ut et muri aliaque aedificia publica, per officium Civile caepta, eo facilius aedificari erigique possint, ad idque faciendum benignitate nostra adiuventum aliquod habeant. Ideo ad petitionem quorundam Consiliariorum nostrorum, permisimus Proconsuli Consulibusque ac toti communitati Civitatis ipsius, prout praesentibus permittimus, ut aquam ex fluvio nostro, Wiar dicto, et per fundum nostrum Regium decurrente pro construendi exaedificandique opera et impensis Ciuilibus, in fundo etiam Civili, ad praefatum fundum Civilem ducere sine cuiusvis impedimento in eodemque aquaeductu molendinum seu molendina tam ad molenda frumenta cuiuslibet grani quam alia ut puta trutilae seu contusorum vulgo ffoliusz machina seu officina expoliendis ferramentis ut pote cultis armis aliisque id genus idonea vulgo Slossarnia dicta: pro usu et utilitate Civili extruere atque exedificare. Quod quidem ut commodius facere possint aquamque ex praedicto fluvio, Wiar dicto, meatu novo facilius impellant et ducant. Permittimus etiam iisdem nostris Civibus Premisliensibus seu ipsorum officio obstaculum extruendum in praedicto fluvio Wiar in loco inferiori molendini nostri Krownicensis sine damno et enundatione dicti molendini in Krowniki, a rippa nostra versus villam Orsko minorem incipiendo, et in eodem fluvio Wiar versus rippam Blonye et ad planitiem supramemoratam similiter civilem Blonye vulgo dictam dirigendum, ita videlicet ut aqua ex eodem fluvio Wiar vi obstaculi impulsa meatu suo

defluat, in stagna civilia dicta Krzywicza et Wiiazowiza, et ex iis stagnis iterum defluat in fluvium San. Quemquidem aquaeductum modo praemisso vel prout melius commodiusque fieri possit duendum, una cum obstaculo in fluvio Wiar praefati Proconsul, Consules et Cives nostri Przemislienses moderni et pro tempore existentes, seu ipsorum officium, permissione nostra pro extinendis eiusmodi molendinis quaecunque et quotcunque isthic fieri poterint, et quotque rotas molendini molaros ad minus octo et alia postea pro commodo nostro et Civili in eadem aqua fluvii Wiar construere instrumenta, aedificareque possint, ipsi Cives aedificare et construere tenebuntur, eandemque praerogativam habebunt, illaque utentur et eisdem molendinis fruentur perpetuis temporibus et in aevum. Ea conditione, quod omnium emolumentorum cuiusvis grani et braseorum absque aliorum proventuum duas mensuras et partes Capitaneus noster modernus et pro tempore existens pro se vel nobis tollet, iurisdictionemque in servos vel seniore in Molendino locum Molendinatoris tenentem, ut ipsi Cives Capitaneus Przemisliensis habeat. Et quotquot rotas construent, tot porcos pro Castro alere tenebuntur, assidue partem aliam similiter porcorum suorum adiungendo, et insimul saginando; hoc etiam eisdem largiendo, ut robora ligna et virgulta pro ruptura si quando contingat vel alioquin pro refectione reparationeque obstaculi ex sylvis nostris Capitaneatus Przemisliensis quotiens et quando opus fiat, eisdem liberum sit et omnimodam habeant potestatem excidendi, tamen cum scitu et voluntate Capitanei nostri moderni, et pro tempore existentis, virgulta alias chrosty obstaculo de novo faciendo, tantum et non ultra Capitaneus suppeditabit. Et Cives construere et reparare semper necessaria obstaculi et molendini debent, verum tamen ea ipsa libertas molendi brasea Civilia non plus neque diutius praefatis incolis Przemisliensibus duratur, nisi quamdiu molendina nostra molere in Civitate non poterint. Cum vero molere et in quantum possunt, tunc omnes et singuli incolae Praemislienses non ad praedicta civilia in Blonye, sed nostra molendina in Civitate existentia more solito brasea et alia frumenta ad melendinum devehere debebunt. Quae omnia et singula superius expressa volumus et praesentibus iubemus commemoratae civitati Przemisliensi rata et firma esse debere perpetuis temporibus et in aevum, Mandantes Magnifico Spitconi etc. Capitaneo moderno et pro tempore existentibus Capitaneis Przemisliensibus, in eorumque absentia Vicecapitaneis sive Burgrabiis, ut in iis omnibus praerogativis et fundatione Civitatem nostram Przemisliensem manuteneant, conservent, et defendant, manutenerique defendi et conservari curent temporibus perpetuis pro gratia nostra. In cuius rei testimonium etc. Datum Piotrcoviae in Conventione generali Regni, vigesima prima die februarii, Anno Domini Millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, Regni vero nostri XXXIII.

Pyzdry. Mieszczanie, czerpiąc dla siebie utrzymanie przeważnie z warzelni piwa, a nie mając poddostatkim wody, którą musieli wozić, przez co cierpią niewygodę i ponoszą koszt wielki, proszą króla o pozwolenie na urządzenie wodociągu w rynku miejskim (construere aqueductum et canalia, et in circulo civitatis ea locare), stąd zaś aby każdy mógł do domu swojego przez rury podziemne wodę prowadzić.—Król Zygmunt uczynił im zadość przywilejem z r. 1539. Zastrzega król, że wodociąg ma być zbudowany kosztem miasta, natomiast zezwala, aby czerpano wodę ze źródeł wsi Dłuska. Obmyślenie sposobu pokrycia kosztów, tudzież prawo obracania przewidywanych dochodów na potrzeby ogólne miasta, pozostawia się urzędowi miejskiemu, który też mocen będzie nałożyć podatek na wszystkich mieszczan w przypadku, gdyby kiedy zaszła potrzeba większej naprawy urządzeń wodociągowych.

Przypis. XIX. Privilegium super aqueductum et canalia construenda Civibus Pisdrensibus concessum. ⁹³⁾

(Cracoviae, feria secunda proxima post festum Sanctissimae Trinitatis, (2. Junii) An. Dn. 1539.)

In nomine domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum ea quae Regum et principum providentia sapienter indulget, admittit et ordinat ad commoditatem et utilitatem subditorum, infirma et caduca sunt, nisi illis ipsorum Regum et principum accedat auctoritas, ac litterarum munimentis fuerint memoriae posteritati commendata, Proinde Nos Sigismundus dei gratia etc. nec non terrarum Cracoviae etc., Manifestum facimus tenore praesentium, quibus expedit universis praesentibus et futuris, harum notitiam habituris, Quia cum Cives nostri Pisdrenses per certos suos Nuntios nobis declarassent, Cum ad alios domesticos usus et necessitates suas tum maxime ad coquendam cervisiam qua magna pars hominum illic rem suam familiarem et victum sibi querit, Aquae penuria premi, ita ut ad singulas cocturas vel precio comparare, vel propter eius vecturam equos continue alere et fovere magno impendio sint astricti, Supplicassentque nobis hii ipsi Cives nostri Pisdrenses, ut illos benignitate nostra Regia de hac penuria et necessitate liberare, ipsisque suis propriis impensis construere Aqueductum et Canalia, et in Circulo illius Civitatis nostrae ea locare, Unde aqua ipsa ex rivulis, in summitate piscinulae iacentis, in villa nostra Dlusko perducta ad quaslibet domos meatu subterraneo deduci commode et unicuique subministrari possit, consentire et admittere et in ipsis Canalibus aliquem proventum peccuniarum competentem, qui ad conservanda illa Canalia et ad alias communes necessitates Civiles converti debeant, ipsis constituere dignemur. Nos, considerantes eum ipsum aque ductum nedum usui et commoditati illorum, sed etiam ab igne securitati ipsorum plurimum conducibilem futurum opusque illud per necessarium commendandum eundem aqueductum in circulo vel aliquo

alio in loco praefatae Civitatis nostrae Pisdri, ubi illis magis commodum visum fuerit, errigere, construere et locare, atque cannalia ex illo ad domos Cervisiam coquentium et aliorum Civium deducere admisimus et indulgimus, admittimusque et indulgemus, ac in eundem aque ductum et Canalia construenda et erigenda impensa propria dictorum civium consentimus per praesentes. Ut autem ipse aque ductus cum suis cannalibus pro futuris temporibus commodius impensa communi conservari et reparari possit, praefatae nostrae Civitatis proconsuli, Consulibus modernis, et pro tempore existentibus, totique communitati, damus et concedimus omnimodam facultatem per praesentes, ut dum huiusmodi Aqueductus et Canalia reparacione indigerent, liceret illi consulatui Civili unanimiter iuxta arbitrium suum Contributionem, seu Exactionem pro, reparando eiusmodi aque ductu, seu Cannalium, vocata ad se tota communitate Civitatis praefatae, constituere et ordinare ita, ut uniuscuiusque personae, puta: mercatorum, artificum, Inquillinorum et ceterorum omnium Incolarum Civitatis ipsius Pisdrensis facultas suppetet, eandemque contributionem Cannalium in reparacionem illarum convertendam, praenominatisque proconsuli, consulibus et toti Communitati Civitatis Pisdrensis, praedictum aquae ductum sive Canalia cum omni iure, dominio, et proprietate tenendum, habendum utifruendum, quieteque et pacifice sine cuiusvis impedimento possidendum, et ad utilitatem et commodum Rei publicae illius Civitatis convertendum, prout ipsis eius Consulibus, et toti communitati melius, et utilius visum fuerit expedire, concedendum et conferendum duximus, concedimusque et conferimus, ac damus in perpetuum per praesentes. Ita quod dicti Proconsul et Consules moderni et pro tempore existentes, eiusdem oppidi nostri Pisdri Cannalium administrandi, efficiendi, et instaurandi, ac proventuum modo praemisso instituendorum colligendi, eumque cum scientia communitatis illius oppidi, videlicet exigentiam, eius necessitatis dispensandi precipuam curam et potestatem habebunt, perpetuis temporibus et in evum, et ut his locis qui commodi magis essent, huiusmodi aque ductum de praefata villa Dlusko, iuxta Commissariorum nostrorum ad id designatorum, revisionem, ad Civitatem praedictam perducerentur, consentimus praesentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Cracoviae feria secunda proxima post festum Sanctissimae Trinitatis, Anno Domini Millesimo Quingentesimo trigesimo nono. Regni vero nostri trigesimo tercio.

Ryga. Mieszczanie zmuszeni wozić wodę z Dźwiny na potrzeby swoje, proszą, aby król pozwolił sprowadzać ją z rzeki Fogla (Fogel), wypływającej z jeziora królewskiego w pobliżu miasta. Król Stefan d. 25 listopada 1528 roku zezwala na to, zastrzegając, aby nadmiernym sprowadzeniem wody nie osuszono jeziora, aby przy robotach właściciele gruntów, przez które pójdą kanały, nie byli narażeni na straty, tudzież aby wodociąg projektowany dostarczał również wody do zamku królewskiego w mieście.

Przypis XX. Aquaeductus Civitati Rigensi permittitur⁹⁴).

Stephanus etc. Significamus etc. Cum expositum nobis esset nomine Civitatis nostrae Rigensis fidelis nobis dilectae, nullius rei maiori in difficultate, quam aquationum eam versari, ut et omni dulci fontanaque aqua destituta magno cum labore atque impensa ex solo Dhuna flumine ad necessarios usus omnes aquam subvehere cogatur, eandemque ob causam molendinorum quoque necessario usu destituatur, posse autem ea in re nonnihil sublevari, si ex fluvio Fogel, qui in lacum nostrum civitati propinquum exonerat, pars aliqua eius in civitatem duceretur, petitumque eius nomine humillime a nobis est, ut ex flumine publico aquam derivandi publica autoritate potestatem illi faceremus, Nos itaque clementer petitioni eius in re tam necessaria annuentes, benigne facultatem eius ducendae tam ad Molendina intra extraque civitatem extruenda, quam ad alios usus suos necessarios concedendam illi duximus, quemadmodum et praesentibus concedimus, permittimusque, ea tamen conditione et modo, si et praefati lacus nostri aqua ea ex re non minuatur, vel ulla ratione deterior fiat, privatorumque per quorum fundos aqua ducenda fuerit, voluntatem, consensumque eam ad rem impetretur: tum vero pro usu arcis nostrae Rigensis ex eo aquaeductu derivatio libera sit. In quorum omnium fidem etc. Datum ut supra [d. 25 novembr. An. Dn. 1527] etc.

Sambor. Kiedy tu po raz pierwszy urządzono wodociąg, nie łatwo orzec, ponieważ w najstarszej wzmiance, mianowicie w przywileju Zygmunta I z roku 1542, nadającym prawo mieszczanom samborskim na przeprowadzenie wody do miasta, niema mowy o przeszłości, aczkolwiek użyto wyrażenia: „canalia seu aquaeductum *denuo* erigere“. Zgodnie z przywilejem, mieszczanie obowiązani byli zbudować wodociąg kosztem własnym, tylko królowa Bona, posiadaczka miasta, ofiarowała na roboty 50 flor., król zaś ustanowił opłatę za wodę: 3 grosze od waru piwa, grosz kwartalnie od każdego domu, 1/2 grosza od komorników. Wszelkich napraw wodociągu powinni mieszczanie dopełniać kosztem własnym, dochody zaś z opłaty za wodę mają obracać głównie na podtrzymanie dawniejszych i przedsięwzięcie nowych obwarowań miasta. Do sprawdzania rachunków z „rurnego“, wyznaczeni: starosta samborski i starszyzna miejska. (*Przyp. XXI*).

Czy się tym razem wstrzymano od robót, czyli też zbudowane wodociągi uległy szybkiemu zniszczeniu, niewiadomo. To pewna, że w roku 1589 Zygmunt III wydaje nowy przywilej na przeprowadzenie wody do miasta ze źródeł okolicznych, na urządzenie wodociągów „et alia instrumenta pertinentia ad eam rem“, na zbudowanie zbiorników publicznych i prywatnych, wreszcie na pobieranie opłaty za użycie wody, byle tylko nie wysokiej, nie uciążliwej dla opodatkowanych. (*Przyp. XXII*).

Być może, że urządzenia wodociągowe z roku 1542 zużyły się tak dalece, iż w roku 1589 uznano za rzecz pożyteczniejszą nie na-

prawiąc starych, lecz całkiem nowe wybudować, urządzenia zaś stare sprzedano Drohobyczanom. Na domysł taki naprowadza zlecenie lustratorów⁹⁵⁾ z roku 1663/4, dane mieszkańcom Drohobycza „aby ten Rurmus z Sambora, który nescitur iakim tam sposobem zaszedł, recuperowali, a recuperowany na miejscu dawnym cum omni reparatione postawili“.

O dalszych losach wodociągów samborskich wiemy tylko tyle, że były czynne jeszcze w roku 1649, księgi bowiem miejskie z tego czasu zapisują dochód „rurne“.

Przypis XXI. Concessio usus canalıs in oppido Sambor⁹⁶⁾.

(Cracoviae, feria quinta in vigilia conceptionis B. M. V. (7 Decembr.) An. Dn. 1542).

In nomen domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Sigismundus etc. nec non terrarum etc. Significamus etc. Quia venientes huc ad nos Consules oppidi nostri Sambor in terris Russiae siti, nobis exposuerunt, quod ipsi tam pro cervisia braxanda, quam aliis usibus suis, aquam non sine sumptu atque gravitate isthic habere consueverunt. Quare nos humilimis praecibus rogaverunt, ut eis canalia, seu aqueductum in eodem oppido sumptu et impensis suis denuo statuere, ac errigere permetteremus, censumque ex eisdem donare, et concedere dignaremur. Nos itaque, pro eis apud nos Serenissima principe domina Bona, eadem gratia Regina Poloniae, coniuge nostra Charissima, eiusdem oppidi in praesentia tenutrice, non solum intercedente, sed etiam ob inopiam illorum pro eisdem Canalibus perficiendis, ipsis Civibus Quinquaginta florenorum in moneta usualis pecuniae ex thesauro suo liberaliter concedente, Supplicationi Maiestatis suae pro eis ad Nos factae, non gravatim annuimus, praecipue cum id fore intelligamus cum commodo oppidi praedicti eiusque incolarum, quibus hac in parte prospectum esse quoque voluimus. Ideo eisdem Civibus permisimus et praesentibus permittimus Canalia praedicta denuo erigere, ac statuere, ac sumptu et impensa sua perficere. Ex quibus quidem Canalibus Consules Samborienses praesentes et futuri Census ex illis provenientem, quem eis donavimus, ac praesentibus donamus, perpetuo videlicet a qualibet braxa cervisiae tres grossos, a civibus vero in ipso oppido promiscue degentibus, nimirum ex qualibet domo singulis annis quartalibus, per unum grossum, ab inquilinis vero per medium grossum ratione eiusdem Census, quem Rur ne apellari solent, tollent, levabunt ac percipient perpetue. Quem pro munitionibus eiusdem oppidi Sambor tam restaurandis, quam alijs erigendis, converti voluimus ac decrevimus; de expensis vero ac perceptis eiusdem Census coram Capitaneo nostro et Senioribus Communitatis oppidi praedicti Samboriensis rationem, seu calculum quotannis facere tenebuntur, et erunt astricti; ceterum ipsi Consules pro tempore existentes Canalia memorata, quoties usus venerit, sumptu suo reparare, ac instaurare erunt obligati in sempiternum, praesentium tenore mediante. In cuius rei testimonium etc. Datum Cracoviae

feria quinta in vigilia conceptionis Gloriosissimae Virginis Mariae. Anno ut supra (1542).

Przypis XXII. Facultas canales extruendi Samboriensibus data ⁹⁷⁾.

(Varsaviae, d. 10 m. Aprilis, An. Dn. 1589).

Sigismundus Tertius dei gratia Rex Poloniae etc. Significamus etc. Expositum nobis esse Oppidanorum Samboriensium nomine, magna eos aquae in oppido suo penuria laborare, magnisque ex ea re et publice et privatim cives universos incommodis affici: Itaque ut aliqua ratione incommodo huic subveniri ab illis possit constituisse et proposuisse, illos aquas ex rivulis quibusdam vicinis, qui ad eam rem apti illis esse videbuntur per canales in oppidum perducere, id vero quoniam sine sumptu et expensis et quidem non exequis perfici nullo modo possit, supplicavisse illos nobis: primum quidem, ut potestatem ducendae eius aquae et instituendi canales, quibus ad oppidum perducatur, eis faceremus; deinde vero ut in sumptum istius aquaeductus exactionem aliquam civibus, qui hoc utentur beneficio, maxime vero cerevisiae coctoribus, imponere et instituere illis permetteremus. Quae utraque eorum petitio aequissima sane nobis visa est: nam et aquae usum, atque copiam quouis in oppido maxime necessarium esse iudicamus, et quod sumptu non exiguo ea res indiget cum ad instituendos ab inicio eos ipsos aquae ductus tum in posterum quoque conservandos, et retinendos non iniquum esse videtur, ut in quorum id commodum redundabit, illi aliquid etiam in eam rem conferant. Quare permisimus, permittimusque literis hisce nostris oppidi illius Magistratui, et quibus ex rivulis maxime commodum esse iudicaverint, aquam canalibus et instrumentis aliis ad eam rem pertinentibus, institutis, in oppidum Samboriense ducere, fontesque et receptacula aquae eiusdem in oppido illo in locis publicis et privatis, in quibus illis videbitur, constituere, et eo aquae ductu in perpetuum absque ullo vel capitaneorum vel alterius cuiusquam impedimento, uti possint. Tum vero, ut et ad perficiendum et conservandum hoc institutum a se opus sumptus suppetere illis possit, potestatem illis facimus exactionis pro ratione sumptuum, in eam rem faciendorum, instituendae, quam oppidani, maxime vero cervisiae coctores et singulis cocturis conferre, et solvere debebunt, ita tamen, ne nimis exactione ista oppidani praegraventur, et ut magistratus eos aquaeductus sartos, atque tectos perpetuo conservent. Aliud praeterea oppido eidem, quo maiora incrementa capere possit, beneficium indulgemus: concedimus illi et incolis eius omnibus, ut pro usu tam publico quam privato, lapides atque petram in fundo nostro in collibus et locis aliis idoneis ad aedificia, viasque sternendas, et parandam calcem ac caeteros id genus usus libere, et absque ullo cuiusquam impendimento frangere, auferre, et asportare, usuique suo accomodare possint, temporibus perpetuis, sine tamen incomodo nostro, ac Capitaneatus illius nostri:

hoc est ne in fundo, aut agro, qui seminatur et ex quo utilitas aliqua percipitur: verum in sterili et ad cultum minus idoneo id fiat. Quod omnibus, quorum interest, praesertim vero Capitaneo nostro Samboriensi moderno, et qui postea illi successuri sunt: officialibusque et factoribus Capitaneatus eiusdem ad notitiam deducimus, mandantes, ut utramque hanc nostram concessionem, et quae ad aquaeductum ac exactionem hoc nomine instituentem, et quae ad usum lapidum pertinent, ratam habeant, eamque observant, et manuteneant, neque oppidanos commemoratos in utraque ea re ullo modo impedian, impenditive permittant. In cuius rei fidem, hasce manu nostra subscriptas, Regni sigillo muniri mandavimus. Datae Varsaviae in Conventu Regni generali die decima mensis Aprilis, anno domini MDLXXXIX. Regni vero nostri anno secundo. Sigismundus rex.

FR. GIEDROYĆ.

(c. d. n.)
